

DE LA REZIDENȚELE DOMNEȘTI LA CAPITALA
ȚĂRII ROMÂNEȘTI (SECOLELE XIV-XVII)

RADU ȘTEFAN VERGATTI*

Una dintre principalele probleme ale istoriei politice a Evului Mediu, în general, al celui din Țara Românească, în special, a constituit-o cea a locului unde stătea monarhul și curtea sa. Din acel centru politic, rezidență, el conducea întreaga țară. În mod normal se impunea ca o rezidență să fie o așezare de prestigiu. Ea trebuia să aibă magnificență, atât în fața locuitorilor țării și a străinilor care veneau la curte. Totodată, era necesar să fie îndeplinite condiții minime de apărare pentru viața și averea domnului și a curții sale. În fine, în toate rezidențele se impunea să existe un ierarh de rang și religie corespunzătoare monarhului¹.

În prima fază de existență a Țării Românești, când viața urbană nu era prea dezvoltată, domnii și curtea lor nu au stat într-un punct stabil. Ei s-au deplasat dintr-o localitate în alta. A fost o situație similară pentru toate țările din Europa - Franța, Anglia, Germania etc. - numită în mod obișnuit monarhie itinerantă². S-a ajuns la această situație, în primul rând, datorită lipsei a resurselor de trai suficiente într-un singur loc³. După ce acestea se epuizau dintr-o localitate, domnul și curtea plecau mai departe. Nu mai puțin, aceste deplasări făceau ca domnul să fie mai greu de găsit în cazul unui atac. Mutările dese nu ridicau probleme dificile pentru transportul tezaurului sau al arhivelor. Acestea nu erau de mari proporții⁴, deci nu creau greutăți în cazul unor necesități de retragere rapidă din fața pericolului.

Din primele cronicile ale Țării Românești se știe că cei dintâi ctitori de țară, cei din familia Basarabilor - Togomer, Basarab I Întemeietorul și Nicolae Alexandru - și-

* Universitatea „Valahia”, Târgoviște.

¹ Radu Șt. Vergatti, *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești - Ctitoriile și mormintele lor*, Ed. Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009, I, p. 475-481.

² Cf. Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, traducere de Maria Holban, București, 1970, p. 110, 125.

³ Cf. Georges Duby, *L'économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident medieval (France, Angleterre, Empire, IXe-XVe siècles). Essai de synthèse et perspectives de recherches*, tome I, Aubier, Paris, 1962, p. 88-130.

⁴ În acest sens se poate da ca exemplu tezaurul Țării Românești, echivalent cu al domnului în secolul al XVI-lea; în timpul luptelor de la Fântâna Țiganului, boierul Radu Furcovici a putut salva tezaurul domnului Radu Paisie, fugind cu el, deoarece acesta, nefiind mare, a încăput în sacii încărcăți pe câțiva cai (cf. R. Șt. Vergatti, *Radu Furcovici și bătăliile de la „Fântâna Țiganului”*, în „Museum. Studii și comunicări. Revista Muzeului Național Golești”, VI/2007.

au avut reședințele alternative în orașele Câmpulung Muscel și Curtea de Argeș⁵. Ion Donat oferă o explicație pentru alegerea reședințelor domnești. El a arătat argumentat, documentat, că domnii se orientau spre o localitate și-și fixau reședințele acolo dacă în acea așezare sau lângă ea exista o curte proprietate a lui, a domnului⁶. În condițiile primelor secole de existență ale statului Țara Românească, moment istoric în care domnii nu puteau înfrunta direct boierimea, a fost imperios necesar ca aceștia să-i fie respectate proprietățile.

Frumusețea și măreția unei reședințe domnești au fost datorate și venirii domnului și curtenilor săi⁷. Astfel s-a ajuns, în majoritatea cazurilor, la înflorirea unor reședințe domnești, comparabile prin prisma edificiilor eclesiastice⁸, a bijuteriilor⁹, costumelor¹⁰, picturilor¹¹ etc., cu cele care se găseau, în aceeași perioadă, la celelalte curți europene. Din păcate, realizările din rezidențele românești sunt prea puțin puse în adevărata lor lumină.

În momentul de față este imposibil de stabilit raportul de anterioritate între cele două localități Câmpulung Muscel și Curtea de Argeș¹². Însemnat și de reținut este că ambele au fost considerate centrele politice ale statului¹³.

În timpul urmașilor primilor Basarabi - Vladislav I, Radu I, Dan I, Mircea cel Mare - numărul rezidențelor domnești s-a mărit. Au apărut altele noi, ca Gherghița, Târgoviște, Târgșor, Râmnic, Giurgiu etc. Criteriul care a determinat numirea unei așezări drept rezidență domnească se bazează pe staționarea domnului acolo și emiterea de hrisoave din localitatea respectivă. În acest sens se poate spune că Mircea cel Mare a avut harul de a alege în modul cel mai fericit rezidențele¹⁴. A fost cazul orașului Târgoviște. A încredințat această reședință singurului său fiu legitim, Mihail. A

⁵ Cf. *Istoria Țării românești 1290-1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. crt. de C. Grecescu și D. Simonescu, Ed. Academiei, București, 1960, p. 2 (în continuare se va cita *Letopiseșul Cantacuzinesc*); Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, introducere și ed. crt. De Const. Grecescu, Ed. Academiei, București, 1963, p. 5.

⁶ Ion Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, ed. îngrijită de Gheorghe Lazăr, Ed. Enciclopedică, București, 1996, p. 116-123, 122.

⁷ Cf. Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Ed. Meridiane, București, 1974, passim.

⁸ Ibidem; Biserica Domnească din Curtea de Argeș nu numai că avea planul în cruce greacă înscrisă, dar era de mari proporții: dreptunghiul în care se înscrisa avea 14,55 x 23,50 m, iar înălțimea până la vârful acoperișului turlei depășea 23 m. Totodată, naosul măsoară 11,80 x 12,40 m (fsf. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 128); proporțiile altor biserici construite în aceeași epocă; toate sunt mai mici: Budrum-djami, Killisse-Djami, Fecioara Pammakaristos din Constantinopol, Kazandjilar-Djami (Theotocos) și Yacub pașa-Djami (Sf. Caterina) din Salonic au o suprafață între 9 și 10 m; numai actuala Zeyrek Geamii, fosta Biserică a Pantocratorului din Constantinopol, care e mai veche de secolul XIV, are un naos în suprafață de 16 x 16 m (cf. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. I, Paris, 1925, p. 438).

⁹ Cf. Virgil Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, în *Curtea domnească din Argeș*, București, 1923, p. 9-76.

¹⁰ Cf. Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române (sec. XIV-XVII)*, vol. I, București, 1970, passim.

¹¹ I. D. Ștefănescu, idem, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, passim.

¹² R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Curtea de Argeș și Câmpulung Muscel, reședințe domnești în raport de anterioritate sau de contemporaneitate*, în *Studii și Comunicări*, revistă a Muzeului Câmpulung Muscel 5/1989, p. 5-20.

¹³ Cf. *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 2-3.

¹⁴ Cf. Mihai Oproiu, *Istoria medie a românilor, sec. XIV-XVI*, Târgoviște, 2003, p. 75-82; idem, *Istoria medie a românilor, sec. VIII-XVI*, Târgoviște, 2006, p. 148-152.

apreciat bine situația, în perspectivă, căci orașul Târgoviște se găsea în plină evoluție ascendentă¹⁵. Emit acest punct de vedere bazându-mă pe evoluția istorică. Este un punct de vedere deosebit față de ipoteza că Mircea cel Mare l-ar fi trimis pe Mihail acolo pentru a-l îndepărta de conducerea politică a țării.

Se pare, după unele opinii, susținute în special de descoperiri arheologice, că din timpul domniei lui Mircea cel Mare, Bucureștii ar fi devenit reședință domnească.¹⁶ Personal, cred că este o simplă ipoteză, dar ea nu trebuie neglijată.

În unele cazuri reședinței domnești i s-a dat o pondere specială prin construirea în ea a unor monumente eclesiastice - mitropolii și palate ale ierarhilor ortodocși. A fost cazul bisericilor din Curtea de Argeș¹⁷. Acolo a fost sediul primei Mitropolii a țării, probabil în Biserica Sf. Nicolae Domnesc¹⁸ și apoi în cea înălțată din porunca lui Vlad Dracul¹⁹. Această reședință a căpătat pondere aulică și prin splendida biserică zidită din porunca lui Neagoe Basarab, târnosită de sinodul de la 15 august 1517²⁰. Curtea de Argeș devenea astfel și un centru de rezistență contra ofensivei catolice²¹.

Se impunea să se țină seama, în alegerea rezidenței domnești și de relațiile domnului cu locuitorii așezării respective. Locuitorii din Târgoviște au fost partizanii facțiunii boierești a Drăculeștilor, dușmani de moarte ai lui Vlad Dracul și ai urmașilor lui. Aceste sentimente au făcut ca în prima decadă a lunii decembrie 1447 târgoviștenii să participe la uciderea principelui Mircea, fiul lui Vlad Dracul²² și să-i ajute pe cavalerii lui Iancu de Hunedoara să-l urmărească, să-l prindă și să-l omoare pe domn în satul Bălteni²³.

Situația l-a determinat pe Vlad Țepeș ca, în timpul celui de-a doua domnii a lui, în ziua de Paști, 17 aprilie 1457, să-i pedepsească pe târgoviștenii din tabăra

¹⁵ *Ibidem*; Mihai Oproiu, *Târgoviște. Orașul și împrejurimile sale între 1600-1848*, vol. I, Târgoviște, 1999, p. 55-57.

¹⁶ Cf. C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1966, p. 50-51; C. Rezachevici, *București 550 de ani de la prima atestare documentară 1459-2009*, București, 2009, p. 11-12.

¹⁷ A se vedea nota nr. 8.

¹⁸ Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 7-34.

¹⁹ *Ibidem*, p. 46-65.

²⁰ *Ibidem*; R. Șt. Vergatti, *Neagoe Basarab, Viața. Opera. Domnia*, Curtea de Argeș, 2009, p. 39, 124, 146.

²¹ Cf. R. Șt. Vergatti, *Témoignages et documents sur l'existence du diocèse catholique de Valachie*, în volumul *550 de ani de la prima atestare documentară a orașului București. Lucrările simpozionului internațional Cartea. România. Europa, ediția a II-a - 20-24 septembrie 2009*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 209-222.

²² Cf. *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 4, 205; Antonius Bonfinius, *Rerum Hungaricarum decades IV*, Leipzig, 1771, p. 470; Johannes Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, în *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*, publ. de Johannes Georgius Schwandtner, vol. I, Wien, 1746, p. 259 (cronicarii maghiar înregistrează uciderea lui Vlad Dracul și a fiului său Mircea dar nu fac o deosebire între locul, timpul și modul în care au pierit; ei inserează în scrierile lor că și tatăl și fiul au fost decapitați din porunca lui Iancu de Hunedoara; o disjungere a celor două evenimente la R. Șt. Vergatti, *Vlad Țepeș - Dracula. Viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, București, 1996, p. 66).

²³ Cf. *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 4, 205; *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, vol. III (1526-1535), București, 1975, p. 289, doc. din 1534, aprilie 3; probabil că este vorba de satul Bălteni din actualul Jud. Dâmbovița; Ilie Minea presupune că ar fi satul Bălteni de lângă Snagov, Jud. Ilfov (cf. Ilie Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, Iași 1919, p. 273).

Dăneștilor. Aceștia erau adunați la slujbă, în Biserica cu hramul Sf. Vineri²⁴. Cronica Țării Românești a consemnat că domnul i-a luat pe târgoviștenii vinovați, gătiți în haine de sărbătoare, i-a dus pe jos până în fața ruinelor Cetății Poienari și i-a silit s-o refacă până în Duminica Tomii²⁵. Apoi a părăsit orașul Târgoviște. Din cei circa 7 ani ai celei de-a doua domnii a sa, aproximativ 4 și jumătate Țepeș i-a petrecut în București²⁶. Astfel a evitat un conflict deschis cu târgoviștenii. La fel, a procedat și fratele său, Radu cel Frumos. (1462-1743; 1474; 1475). Din 25 hrisoave rămase de la el, 18 sunt din București, 3 de la Gherghița etc.²⁷. Niciun document nu este emis din Târgoviște. Abia din timpul celor doi fii ai lui Vlad Dracul, Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, se poate spune că Bucureștii au căpătat pondere mai mare în viața politică. Orașul va începe să progreseze lent, dar destul de rapid în comparație cu celelalte localități, după ce va fi menționat prima oară clar în actele lui Țepeș - 20 septembrie 1459. De atunci înainte a căpătat caracter de rezidență domnească primară, aflându-se și pe drumul comercial care lega direct marele emporiu hanseatic Brașov cu sudul Dunării. Sigur că alături de el erau și alte reședințe domnești, ca Pitești și Râmnic²⁸, bine știute în secolul al XV-lea. Este ciudat că între reședințele domnești din Țara Românească nu apare și Brăila. Alte reședințe domnești, cum a fost Giurgiu, și-au pierdut acest statut. Este explicabil. După 1420, această cetate a fost cucerită de turcii otomani²⁹. Domnul și curtea sa nu putea rusca să rămână într-o cetate care în secolul XV a trecut de mai multe ori de la un stăpân politic la altul.

Între rezidențele domnești din Țara Românească, între veacurile al XIV-lea și al XVII-lea, unele au progresat spectaculos, în vreme ce altele au decăzut. Situația s-a datorat poziției geografice, traseului drumurilor comerciale, condițiilor de apărare, înmulțirii numărului locuitorilor³⁰, ceea ce a implicat și diversificarea etnică și religios-confesională³¹. Situația a determinat ca unele rezidențe să fie considerate principale, iar altele să aibă caracter efemer, fiind de rang secundar. În rândul celor de rang primar, de la mijlocul secolului al XVI-lea s-au înscris clar două: Târgoviște și București³². Evident din anii celor trei domnii ale lui Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559), Bucureștii au progresat rapid³³, păstrând caracterul de oraș deschis. Palisada de bârne de lemn construită din porunca lui Mircea Ciobanul³⁴ nu a avut rolul

²⁴ Cf. Maria Ciobanu (Vergatti), Nicolae Moisesescu, R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Cetatea Poienari*, București, 1984, p. 70; evenimentul este descris în *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 85; Radu Popescu, *Istoriile domnilor*, ed. cit., p. 242.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor...*, ed. cit., p. 50-51.

²⁷ *Ibidem*;

²⁸ A se vedea, spre ex., Eugenia Greceanu, *Ansamblul medieval Pitești*, Muzeul Național de Istorie, București, 1982, passim.

²⁹ R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Cetatea medievală Giurgiu de la Mircea cel Bătrân la Vlad Țepeș*, în *File de Istorie*, Revista Muzeului Județean Ilfov, I/1978, p. 173-179.

³⁰ Cf. Radu Ștefan Vergatti, *Călători străini despre locuitorii rezidenței domnești Târgoviște în secolul al XVII-lea*, în „Dorul”, Aarlborg, Danemarca, an XII, nr. 149 mai 2002.

³¹ *Ibidem*.

³² Cf. *Călători străini despre țările române*, vol. V, îngrij. de Maria Holban, M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1973, p. 8-9, 35, 215-218, 390, 438.

³³ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 51.

³⁴ După cronicarul Hieronimus Ostermayer palisada a fost ridicată în anul 1545, din porunca domnului Mircea vodă Ciobanul. După același cronicar, se pare, rostul palisadei a constat și într-o oarecare apărare și

de fortificație, ci de delimitare a nucleului care cuprindea curtea, casele negustorilor, locuințele boierilor, principalele monumente de cult etc. De atunci a început să se profileze ponderea cupeților, preluarea rolului primar în societate de elementele urbane în locul celor rurale, înlocuirea ideii de sihăstrie cu lupta împotriva păcatului în mijlocul locuitorilor orașului.

Cu toate acestea, nu se poate stabili un primat al unui singur oraș în viața politică a Țării Românești. Evenimentele din timpul domniei lui Mihai vodă Viteazul au dus la incendierea și distrugerea Bucureștilor³⁵, deci domnia a fost obligată să se îndrepte spre Târgoviște. Alegerea era forțată. Orașul de pe Ialomița a făcut față cu greu efortului de găzduire a întregii populații, a curții care cuprindea slujbași, militari, medici, negustori, meseriași, vraci, odalisce etc. Prin venirea acestui mozaic uman, numărul locuitorilor s-a ridicat în Târgoviște de la 4.000 la peste 20.000 și mai mult³⁶. Din anii domniei fiului lui Radu Mihnea, minorul Alexandru Coconul (1625-1626), Bucureștii au fost, practic, refăcuți.

Matei Basarab (1632-1654) a revenit în București. El s-a preocupat de refacerea curții domnești³⁷. A pus bazele palatului care va căpăta magnificență și stabilitate în vremea Cantacuzinilor și a Brâncoveanului. Începând cu Gheorghe Ghica (1659-1660) și Grigore Ghica (1660-1664; 1672-1673), dar mai ales cu Șerban Cantacuzino (1678-1688) și nepotul său Constantin vodă Brâncoveanu (1688-1714) rezidența domnească nu a mai părăsit Bucureștii. Orașul a căpătat denumirea de capitală, evident de la *caput regnis* - orașul principal (al regatului, în cazul de față al țării). De reținut că termenul de capitală a fost folosit, în primul rând, de străini, care nu erau obișnuiți cu evoluția lentă a localităților valahe. Pot să-i amintesc între călători pe Paul de Alep și Evlia Celebi, care au remarcat imediat importanța orașului București. Aceștia călătoriseră mult, puteau face comparații și raportări între localități. Ca atare au putut aprecia și numi orașul București drept capitală³⁸.

ocrotire a curții în fața acțiunilor violente ale boierimii potrivit domnilor din neamul Drăculeștilor (cf. Hieronimus Ostermayer, *Chronik des Hieronimus Ostermayer*, 1520-1561, publ. de Joseph Kemény, în *Deutsche Fundgruben der Geschichte Sibienbürgens*, I, Cluj, 1839, p. 31); călătorul francez Pierre Lescapier, în anul 1576, a descris palisada, așa cum a văzut-o: „Gros troncs d'arbres fichés aux dits troncs avec de longues et grosses chevilles de bois, le pavé de la ville est de troncs d'arbres” („Zidurile acestui oraș sunt <făcute> din trunchiuri mari de copac înfipte în pământ, unul lângă altul, și legate între ele prin grinzii de-a curmezișul, prinse de acele trunchiuri cu niște pene lungi și groase de lemn; orașul e podit cu trunchiuri de copaci”), în *Călători străini despre țările române*, vol. II, îngrij. de M. Holban, M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, Ed. Științifică, București, 1970, p. 426; existența palisadei din trunchiuri de copaci a fost confirmată și de cercetările arheologice, care i-au descoperit vestigiile pe Str. Gabroveni din București (cf. Panait I. Panait, D. Almaș, *Curtea Veche din București*, Ed. pentru Turism, București, 1974, p. 113).

³⁵ Printre alții, a se vedea idem, p. 53, Panait I. Panait, *Curtea Domnească din București în timpul domniei lui Mihai Viteazul*, în vol. *Istorie și diplomatie în relațiile internaționale. Omagiu istoricului Tahsin Gemil*, Constanța, 2003, p. 164 și urm.

³⁶ Radu Ștefan Vergatti, *Călători străini despre locuitorii rezidenței domnești Târgoviște*, loc. cit.

³⁷ Panait I. Panait, Daniel Flaut, *Arheologie medievală română*, Constanța, 2004, p. 168-169 și urm.

³⁸ Cf. *Călători străini...*, Vol. VI, publ. de M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Mustafa Mehmet, București, 1976, p. 252, 465, 724, 752; termenul de „capitală” este folosit de călătorii străini înainte de secolul al XVII-lea; pot da ca exemplu în acest sens scrierea lui Schiltberger, care în anul 1396 numește Târgoviște capitală; acesta și succesorii lui adaptează realitățile din țările lor la ceea ce vedeau în țările române unde istoricii au numit orașele, până în secolul al XVII-lea, rezidențe domnești; personal, cred că terminologia folosită în istoriografia românească este potrivită pentru realitățile din Țara Românească; ar fi

În adevăr, în acest oraș erau curtea permanentă și stabilă a domnului, sediul Mitropoliei, scaunul de judecată, comandantul oștirii. Orașul impunea și ca mărime, fiind al doilea din sud-estul Europei, după Istanbul, înaintea Sofiei, Belgradului și Atenei. De atunci, Bucureștiul a rămas cu aceeași calitate de capitală a tuturor românilor. Este drept, a obținut recunoașterea de mare centru urban sud-est european, cu caracter complex, în urma unui proces lung, dar care nu s-a oprit, ci continuă.

FROM PRINCELY RESIDENCES TO CAPITAL OF VALACHIA (14th - 17th Centuries)

Abstract

In the early days of Valachia medieval state the rulers (princes) did not have a single city to stay in. They have led the early medieval state from those settlements called princely residences. Those settlements where the prince resided and issued (signed) the documents) have acquired this quality. Romanian princes have had the first settlements as rulers of the state in Câmpulung Muscel, Curtea de Argeș, Târgoviște, Gherghița, Râmnic, Giurgiu and so on. In the mid-fifteenth century Bucharest has acquired this status, too. By changing trade routes, geographical location, defense possibilities, and increasing population in the mid-seventeenth century Bucharest became the capital of Valachia. This was the second largest city in South-East of Europe after Istanbul. The prince's residence was set in Bucharest, appointed capital in documents, deriving from caput regnis. It served as residence for the prince, for boyars, for Orthodox Metropolitan, the treasury was kept in it, the court trials and their hearings were held there, there stood the army commander. Since then, the mid-seventeenth century, Bucharest has progressed and continues to grow, recognized as all-Romanians capital.

util să se realizeze o lucrare amplă având ca subiect instituția capitalei Țării Românești - element deosebit de important pentru istoria politică; sugerez această temă deoarece până în momentul de față nu există o asemenea lucrare.